

**ДРАМАТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ
КРАЇН ЗАХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОГО СВІТУ
У СВІТЛІ ЕМПІРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
(КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТЬ)**

У статті аналізується сутність драматичного виховання дітей та молоді в школах Польщі, Чехії й Словаччини у контексті культурних та педагогічних надбань кінця ХХ – початку ХХІ століть.

Ключові слова: *виховання дітей та молоді, драматичне виховання в школі, театральна педагогіка, театральне мистецтво.*

В статье анализируется сущность драматического воспитания детей и молодежи в школах Польши, Чехии и Словакии в контексте культурных и педагогических достижений конца ХХ – начала ХХІ веков.

Ключевые слова: *воспитание детей и молодежи, драматическое воспитание в школе, театральная педагогика, театральное искусство.*

The article describes the essence of drama education of children and youth in schools in Poland, the Czech and Slovakia Republics in the context of cultural and educational achievements of the end of ХХ - beginning of ХХІ centuries.

Key words: *education of children and youth, drama education at school, theatre pedagogy, theatrical art.*

Постановка проблеми. Друга половина ХХ – початок ХХІ століть в історії суспільства визначається як доба, що характеризується суттєвими змінами у галузі освіти й культури західнослов'янських держав (Польщі, Чехії, Словаччини). Означені зміни спричинені «цивілізаційним викликом – зміною сучасного світу, глобалізацією культури, освіти та науки, взаємовпливом культур, народів і систем цінностей» [10, с. 3]. Усе це позначилося на реформуванні незадовільного стану післявоєнної системи освіти відповідно до європейського рівня з утвердженням принципів гуманізму й демократизації освіти. Відбулася переорієнтація ідеологічного виховання підростаючого покоління на формування «сучасної, високогуманної, культурної, творчої особистості, позбавленої стереотипів минулого і здатної до розвитку власних здібностей та інтересів» [2, с. 24].

Вказана сукупність складних перетворень суттєво позначилася на зміні виховних ідеалів, зокрема у театральному мистецтві та драматургії як системотворчих чинників виховання дітей та молоді в освітніх установах Польщі, Чехії й Словаччини. Драматичне мистецтво й виховання стають об'єктом емпіричних досліджень різноманітних галузей науки через властиву їм мінливість та вплив соціальних, політичних й економічних чинників

розвитку держав за останні роки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Емпіричні дослідження культурних та педагогічних надбань зазначеного періоду свідчать про тогочасний стан розвитку драматичного виховання в західнослов'янських країнах та дозволяють сформувати власну сукупність поглядів на загальні тенденції виховання особистості засобами театрального мистецтва в Польщі, Чехії й Словаччині. Крім того, провідні фахівці театральної педагогіки держав-побратимів, що мають спільні з українцями коріння та споріднену ментальність, неодноразово у своїх дослідженнях висвітлювали цінні історичні здобутки власних країн.

Так, окремі аспекти драматичного виховання у соціальному та педагогічному контекстах проаналізовані у працях таких науковців польської культури й театру, як Б. Бакула, Ю. Леванський, С. Портажко, Ст. Рзесіковський, Я. Кот та ін. Дослідники чеської театральної педагогіки (В. Родрігцезова, О. Кралова, Р. Марушак, Є. Махкова, Г. Цісовська та ін.), а також плеяда фахівців педагогічної та мистецтвознавчої галузі (М. Заорська, Н. Зеленцова, Е. Мамедов, Л. Софронова та ін.) присвятили свої дисертаційні роботи актуальним проблемам театрального мистецтва ХХ століття, зокрема вихованню засобами мистецтва. Проте питання драматичного виховання в школі в світлі емпіричних досліджень кінця ХХ – початку ХХІ століть у Польщі, Чехії й Словаччині не отримало достатнього обґрунтування, що й обумовило вибір теми нашої публікації.

Мета статті – дослідити сутність драматичного виховання дітей та молоді Польщі, Чехії й Словаччини у контексті наукових здобутків кінця ХХ – початку ХХІ століть.

Виклад основного матеріалу. Драматичне (театральне) виховання як явище сформувалося під впливом сталих потреб суспільства в духовному розвитку, культурному збагаченні та збереженні власних аутентичних народних традицій. Аналіз наукових, публіцистичних та інформаційно-довідкових джерел останніх років підтверджує факти драматичного виховання дітей та молоді держав західнослов'янського світу. Проте іноді це виховання мало опосередкований характер, здійснювалося за принципом «мистецтво – засіб, виховання – мета» (за О. Брянцевим) й уможлиблювалося завдяки взаємодії особистості вихованця із театральним мистецтвом у різноманітних формах та із різним ступенем включення у цю взаємодію.

Виховання засобом театру та драматургії здійснювалося у різних навчально-виховних та освітньо-культурних установах (загальноосвітніх початкових та середніх школах, драматичних шкільних театрах, вищих театральних та артистичних школах, аматорських альтернативних драматичних театрах тощо). Воно забезпечувало комплексний виховний вплив не лише на учасників театральної взаємодії (учнів, вихованців-акторів), а й на глядачів.

Із метою визначення особливостей драматичного виховання доцільним є врахування симбіозу вищезазначених осередків театрального виховання дітей та молоді через призму концептуальних ідей та рішень культурних діячів драматичного театру західнослов'янських країн. Означені ідеї відображають

актуальні проблеми суспільства з другої половини ХХ ст. і до сьогодні.

Результати досліджень театральної діяльності польських культурних діячів післявоєнного періоду (К. Браун, Є. Гротовський, Х. Томашевський, К. Свинарський, Я. Вармінський та ін.) свідчать про наявну позитивну динаміку популяризації «нового театру» тих часів, характерною особливістю якого порівняно з іншими соціалістичними країнами було відкриття значної кількості театрів, у тому числі й альтернативних, у містах та селищах. Зміст театральних постановок і гра акторів були спрямовані на відтворення соціальних, політичних, моральних ідей держави та стали дієвим засобом виховання підростаючого покоління Польщі. Так, якщо театральні постановки часів Другої світової війни були зорієнтовані на віру в перемогу й свободу людини, то в 60-ті роки вони змінюються ідеями пошуку втрачених цінностей [7]. Зважаючи на це, театрознавець К. Осинська у статті «Театральна картотека: путівник польською сценою ХХ століття» (2012 р.) так констатує тодішній стан театального мистецтва в Польщі: «Після війни польське мистецтво перестало бути патетичним, театр втратив ореол святості – такою була потенційна відповідь на запитання, чи можливе мистецтво після Освенциму, а якщо так, то яке» [7].

На відміну від польської, чехословацька театральна діяльність післявоєнного періоду відзначалася більш активною позицією щодо відстоювання національних свобод. Із метою ідейно-політичного виховання трудящих та побудови соціалістичної культури створювалися нові театри, зокрема Реалістичний театр (м. Прага), Театр трудящих (м. Готвальдов) та ін. [8]. Резонансною подією того часу стала поява у Чехії та Словаччині авангардних театрів «малих форм» («Divadlo na zbradli», «Semafor», «Ypsilon» та ін.), діяльність яких була спрямована на вільний розвиток та виховання особистості [6, с. 49].

Крім того, у цей період у країнах західнослов'янського світу спостерігається поширення виховного впливу театального мистецтва на формування світогляду молоді через представників театру та діячів театальної педагогіки, що було регламентовано державними документами. Так, у Польщі згідно з освітніми нормативними документами («Головні напрямки вдосконалення системи освіти в Польщі» (1994 р.), «Програмні підстави обов'язкових загальноосвітніх предметів» (1997 р.)), виховання сучасної людини здійснювалося за спеціально розробленими програмами для класів за інтересами, зокрема були створені артистичні (театральні) школи [11, с. 76]. Також була розроблена спеціальна програма «Театр у школі», покликана відкрити дітям чарівний світ театру [4], та прийнята «Програма естетичного виховання молодого покоління», зорієнтована на перетворення естетичного виховання молоді від 4 до 19 років на інтегральну частину навчально-виховного процесу, інтенсифікацію дій школи, наукових закладів, осередків культури і масової інформації, творчих об'єднань, котрі надають можливість молодим людям не лише сприймати культурні цінності, а й брати участь у їх створенні.

У Чехії на поч. ХХІ століття основні завдання естетичного

(драматичного) виховання були представлені в документі «Подальший розвиток чеської системи навчання і виховання», що передбачав створення постійно діючої естетико-виховної моделі, яка забезпечувала всебічний розвиток особистості.

Значний вплив театрального мистецтва на світогляд молоді у післявоєнні роки, виникнення альтернативних драматичних об'єднань усе більше потребувало вмілих педагогів – керівників театральною самодіяльністю, які б спрямовували свою діяльність на розвиток творчої ініціативи та зацікавленості учнів. Керівники шкільних театральних студій у своїй діяльності зверталися до творчої спадщини К. Станіславського, провідною ідеєю якої було професійне навчання поєднане із вихованням якостей творчої особистості.

Початкова та середня (шестирічна обов'язкова початкова школа, гімназія, ліцей) освітні ланки активно застосовували виховні засоби театрального мистецтва. Про тісний зв'язок означених виховних осередків знаходимо відомості в інформаційно-довідкових джерелах 60-х років минулого століття: «Загальноосвітня школа та дитячий драматичний театр пов'язані однією спільною виховною метою. Педагогічні принципи, на яких побудовано діяльність дитячої драматичної школи, потребують тісного зв'язку з юними глядачами. Вдумливе, вміле звернення до театру, перегляд та зацікавлене обговорення вистав допомагають школі та сім'ї в естетичному вихованні дітей та молоді соціалістичних держав» [3]. Дослідники також наголошували на широких педагогічних можливостях дитячого драматичного театру як засобу виховання представників майбутніх поколінь, на створенні «спеціальної драматургії для дітей, що враховує соціальні, психологічні та побутові проблеми сучасності (наприклад, «Випускники» З. Скавронського (Польща), «Будиночок-пряник» М. Стеглінка (Чехословаччина)) [3]. З метою виховання дітей засобами театру педагогам було надано можливість створення та апробації авторських розробок у шкільній та позашкільній навчально-виховній діяльності.

Убачаючи необхідність перегляду підходів до драматичного виховання в мистецьких виховних установах, видатний польський режисер-постановник, драматург, викладач вищої театральної школи Є. Гротовський у статті «Добре чи погано» (1959 р.) наголошував на актуальних проблемах польської театральної педагогіки. Він зокрема виокремив такі негативні риси театрального виховання, як непідготовленість випускників до роботи у театрі, обмеженість діяльності театральних шкіл театральною педагогікою, відсутність науково-дослідницької діяльності. Саме у зв'язку з цим, на думку автора, не відбувається збагачення інтелектуально-педагогічних цінностей викладацьких кадрів, вони ізольовані від живого сучасного мистецтва» [5, с. 66]. Одним зі шляхів вирішення вказаних проблем Є. Гротовський вважав «необхідність створення в ряді вищих театральних навчальних закладів методико-дослідницьких центрів, метою яких було б проведення досліджень у галузі прикладної естетики (напрями, методи, теорії, стилі й формальні явища театру сучасного та минулого)», тобто вчений наполягав на дослідженні сутності драматичного виховання [5, с. 67]. Зазначені вище недоліки

театральної педагогіки доцільно вважати актуальними для всіх часів та народів, адже виховання студентів театральних навчальних закладів спрямоване на реалізацію подвійної стратегічної виховної мети – виховання акторів драматичного театру, які в майбутньому власною грою будуть здійснювати виховання громадян.

У країнах західнослов'янського світу кінця ХХ століття цілеспрямовані виховні впливи засобами театального мистецтва були орієнтовані не лише на утвердження суспільно-політичних, демократичних та національних ідей, але й релігійних як невід'ємних компонентів духовного розвитку особистості громадянина.

Важливими засобами означеного напрямку виховання були спеціально створені католицькі та християнські театри як прояв «зростання релігійної свідомості сучасного мистецтва у 60-80 рр. ХХ ст.», що на думку Б. Бакула, супроводжувалося системою театральних явищ, до якої зокрема належать й семінарійні театри, що «розвивають літургійну свідомість у рамках навчання учнів духовної семінарії і братчиків та є важливими виховними чинниками, пізнавальними, естетичними й пасторальними» [1, с. 121]. На сьогодні не лише в Польщі, але й Чехії та Словаччині існує значна кількість драматичних театрів та окремих альтернативних театральних труп, постанови яких (містерії, вуличні вертепи) характеризуються релігійною виховною спрямованістю. Також їх діяльність орієнтується на духовне виховання школярів та реалізується завдяки тісним освітньо-виховним зв'язкам із навчальними закладами.

Особливої уваги вимагає сучасний стан драматичного театру як головного осередку театального виховання представників суспільства в країнах західнослов'янського світу, феномен якого полягає в «наслідуванні театральними митцями національних традицій, популяризації вуличних вистав та проведенні широких освітніх програм» [4].

Головними ознаками, що характеризують суттєвий «прорив» у мистецтві театру, є:

- розширення культурних кордонів західнослов'янських країн з іншими країнами світу (особливо після входження Польщі, Чехії та Словаччини до Європейської спілки);

- виникнення нових форм театального мистецтва (пластичний, музичний театр, театр жесту, фігур і тіней, малюнку, вогню та паперу тощо);

- проведення сукупності мистецьких заходів, зокрема традиційних фестивалів із театального мистецтва, організованих з метою популяризації театру серед молоді та орієнтованих на виховання особистості засобами сучасного театального мистецтва («Mystery of Krakow», «Parade of stars», «NITRA», «Чудова вісімка», «Феєрверк талантів», «Натхнення», «Драма. UA» тощо);

- оновлення змісту театральних постанов відповідно до вимог сучасного суспільства;

- популяризація театру в школі (залучення учнів до театральних постанов на заняттях, пришкольніх драматичних театрів, їх регулярне відвідування тощо).

Вищеозначені характеристики уможливлують комплексні виховні впливи на формування особистості громадян Польщі, Чехії та Словаччини у ХХІ столітті.

Висновки. Таким чином, драматичне виховання як невід’ємний компонент системи формування підростаючого покоління західнослов’янських держав кінця ХХ – початку ХХІ століть визначається багатогранністю цілеспрямованих виховних впливів, зміст яких корегується залежно від культурних, політичних, економічних та релігійних чинників розвитку держав. Дослідження особливостей драматичного виховання в школах Польщі, Чехії і Словаччини характеризується багатоаспектною проблематикою та є актуальним стратегічним завданням сучасного суспільства.

Перспективи подальших розвідок полягають у дослідженні ролі вчителя як гаранта театрального виховання в різних типах закладів освіти країн західнослов’янського світу кінця ХХ – початку ХХІ століть.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бакула Б. Католицький і християнський театр у Польщі другої половини ХХ століття. Ситуативний нарис / Б. Бакула // Українсько-польські культурні взаємини. – К., 2008. – № 2. – С. 119-132.

2. Бочаров С. В. Модернізація польської системи освіти на рубежі ХХ-ХХІ століть / С. В. Бочаров // Наука. Релігія. Суспільство. – К. : ІПШ «Наука і освіта». – 2009. – № 3. – С. 23-27.

3. Детский драматический театр [Электронный ресурс] // Педагогическая энциклопедия. – Режим доступа : <http://pedagogic.ru/pedenc/item/f00/s00/e0000685/index.shtml>.

4. Константинова К. Польський театр зробив крок уперед, аби осучаснити сценічні міфи / К. Константинова // Дзеркало тижня. Україна. – К., 2013. – № 45. – С. 8-9.

5. Кузина Е. Е. Три репліки Ежи Гротовського о театральном образовании / Е. Е. Кузина // Театральная жизнь. – М., 2008. – № 3. – С. 66-68.

6. Мамедов Э. А. Театры «малых форм» Чехии шестидесятых годов : дис. ... канд. искусствоведения : 17.00.01 / Мамедов Эльман Асадулла оглы. – М., 2001. – 161 с.

7. Осинская К. Театральная «картотека». Путеводитель по польской сцене ХХ века [Электронный ресурс] / К. Осинская // Театр. – 2012. – № 5. – Режим доступа : http://oteatre.info/teatralnaya-kartoteka/#identifier_0_536.

8. Польша. Драматический театр [Электронный ресурс] // Большая советская энциклопедия. – Режим доступа : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/122416/Польша>.

9. Солнцева Л. П. Возвращение к истокам. Евангельские сюжеты в театральной культуре Польши и Чехословакии во второй половине ХХ века / Л. П. Солнцева // Религия и искусство : материалы научной конференции / под

ред. И. П. Ильина. – М., 1998. – С. 85-97.

10. Bogaj A. Realia i perspektywy reform oswiatowych / A. Bogaj. – Warszawa : Instytut Badan Edukacyjnych, 1997. – 118 s.

11. Edukacja w procesie przemian społecznych / pod. red. Andrzeja Bogaja, Stefanego Kwiatkowskiego i Mirosława Szymianskiego. – Warszawa : Instytut Badan Edukacyjnych, 1998.

Дата надходження до редакції 10.04.2014 р.